

LBRIS

We know
books

Mihai MANEA

**TRĂDAREA
ÎN ISTORIE**

**METEOR
PRESS**

București, 2024

CUPRINS

În loc de introducere	9
Despre trădare	13
Pilde biblice	31
Mitologie	38
Antichitate	49
Evul Mediu	62
Epoca modernă	84
Epoca contemporană	131
Trădarea la români	194
În loc de concluzii... ..	251
Anexă	253
Bibliografie selectivă	261
Sursa ilustrațiilor	265

ÎN LOC DE INTRODUCERE

În 1814, după abdicarea lui Napoleon Bonaparte de la Fontainebleau¹, unul dintre mareșalii săi, Michel Ney, numit „cel mai viteaz dintre cei mai viteji” după victoriile câștigate în războaiele napoleoniene, a jurat credință noului suveran francez, Ludovic al XVIII-lea. A fost răsplătit cu titlul de pair al Franței și a primit comanda corpului de cavalerie. În anul următor, când Napoleon a revenit pe neașteptate din exilul impus în insula Elba, Ney i-a promis lui Ludovic al XVIII-le că îl va înfrânge pe Napoleon și îl va aduce „pe uzurpator într-o cușcă de fier”.

¹ Pe 6 aprilie 1814, împăratul Franței Napoleon I (1804-1814/1815) a fost nevoit să abdice în urma victoriei celei de-a Șasea Coaliții (Austria, Prusia, Rusia, Suedia, Marea Britanie și Irlanda). Actul abdicării, ca și tratatul care stabilea regimul exilului lui Napoleon pe Insula Elba au fost semnate la castelul de la Fontainebleau, în prezența unor ofițeri de rang înalt și oameni de stat francezi, printre care și Michel Ney, unul dintre cei mai de încredere și mai elogiați dintre mareșalii săi. Napoleon nu i-a iertat lui Ney rolul pe care acesta l-a jucat în determinarea abdicării de la Fontainebleau (n.r.).

Însă văzând cât de ușor înainta Napoleon spre capitală precum și entuziasmul soldaților care i se alăturau pe drum, Ney s-a reconciliat cu fostul împărat francez. Deși a ezitat la început, Napoleon s-a decis, într-un târziu, să-i predea comanda aripii stângi a Armatei Nordului și, după câteva acțiuni militare discutabile, care i-au adus critici, Ney a luptat eroic în bătălia de la Waterloo (1815). După înfrângerea lui Napoleon și a doua restaurație a Casei de Bourbon, Ney s-a retras în departamentul Lot. Proscris și urmărit de noul regim monarhic, avea să fie arestat și judecat pentru trădare în fața Camerei Pairilor de la Paris.

În timpul procesului, avocații lui Ney, Berryer și Dupin, au încercat o stratagemă, susținând la tribunal că orașul natal al mareșalului, Sarrelouis, fusese anexat de Prusia în urma tratatului din 1815 și, în consecință, Ney nu putea fi acuzat de trădare de un tribunal francez deoarece era supus prusac. Dar Ney și-a păstrat demnitatea și a declarat în fața judecătorilor că era francez și rămânea francez. În ciuda apelurilor la clemență ale unor oameni marcanți ai vremii, în decembrie 1815 Ney a fost găsit vinovat de trădare, condamnat la moarte și executat prin împușcare. A refuzat să fie legat la ochi și a cerut să i se permită să dea el însuși ordinul de tragere plutonului de execuție.

Au circulat zvonuri potrivit cărora Ney ar fi scăpat de pedeapsa capitală și a fugit în SUA, unde a trăit sub numele de Peter Stewart Ney, un învățător din Carolina de Sud. În arhivele locale este consemnată sosirea unui Peter Stewart Ney la un an după execuția lui Michel Ney.

Era un bun călăreț, vorbea și scria cu înflăcărare despre faptele de armă ale lui Napoleon Bonaparte și, înainte de a muri, în 1846 – la 77 de ani, vârsta pe care ar fi avut-o Michel Ney în 1846 – a pretins că era fostul mareșal al Franței.

Să fi fost posibil așa ceva? Autori, ca D. M. Quinn, L. Garros, Fleuriot de Langle, E. A. Natanson, aducând argumente pertinente, socotesc puțin probabilă sau chiar imposibilă ipoteza conform căreia celebrul mareșal francez ar fi continuat să trăiască sub un nume fals în SUA.²

Se spune că, în 1815, în fața plutonului de execuție, Michel Ney ar fi declarat că a dus o sută de bătaii pentru Franța „dar niciuna împotriva ei”. Rămâne totuși o întrebare: a fost mareșalul Ney un trădător și, dacă da, care au fost motivele sale?

² Stabilirea adevăratei identități a americanului Peter Stewart Ney a suscitât mult interes. Pe lângă numeroasele cercetări menite să elucideze misterul, au fost efectuate trei exhumări ale cadavrului, dar niciuna nu a oferit probe concludente. Recent, un test ADN realizat cu ajutorul unui flaut care i-a aparținut lui Peter Stewart Ney a stabilit că acesta din urmă nu era una și aceeași persoană cu mareșalul francez Michel Ney (n.r.).

DESPRE TRĂDARE

Cine nu-și amintește replicile memorabile ale „stimabililor” Farfuridi și Brânzovenescu, două personaje definitorii din comedia lui Ion Luca Caragiale *O scrisoare pierdută*? Farfuridi: „*Da, așa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie.*” Brânzovenescu: „*Dar cel puțin s-o știm și noi!*” „*Trădare, trădare, de trei ori trădare*”, exclamă, cu patimă, Farfuridi.

Dar ce este trădarea? Dacă citim în DEX, găsim mai multe definiții ale trădării: „faptă reprobabilă”, „infidelitate”, „abaterea de la o linie de conduită” sau chiar „infracțiune, comisă pentru a înșela în mod voit și perfid încrederea cuiva, săvârșind acte care îi sunt potrivnice, pactizând cu dușmanul” etc. Termenul de *trădare* provine din latinescul *tradere*, care se traduce mot à mot cu *a preda, a înmâna* sau *a abandona*. Iar cuvântul *trădător* are la origini termenul *traditor*, a cărui conotație („cel care predă”) făcea referire la primii creștini care au înmânat Sfintele Scripturi și i-au predat (trădat) pe tovarășii de credință autorităților romane în perioada persecuțiilor împotriva creștinilor ordonate de împăratul Dioclețian între 303 și 305 d.Hr.

Prezentă încă de la Adam și Eva și având consecințe deseori profunde în viața oamenilor, trădarea a fost, de-a lungul veacurilor, o *practică* mult prea des întâlnită atât în sfera vieții publice, cât și în aceea a relațiilor interumane și a continuat să însoțească toate modalitățile de manifestare a comportamentului uman, fiind chiar consubstanțială naturii umane. Pentru mulți, trădarea este o ofensă personală, o încălcare a încrederii și a fidelității. Pentru profesorul și criticul Marian Popescu, trădarea echivalează cu „o ticăloșie rentabilă”. Pentru ordinea de drept, este o crimă capitală, un atac la adresa autorității statului.

Fără îndoială, a existat de-a lungul istoriei o apetență invariabilă pentru trădare, indiferent ce formă a îmbrăcat și ce motivație a avut. Lovituri pe la spate, spionaj, vânzarea de secrete dușmanului, dezertări din rândul armatei, neloialitate, manevre diplomatice ascunse, trădarea de țară, conspirații împotriva securității statului, asasinate, denaturări, tentative de răsturnare a conducerii statului sau a regimului politic, toate au constituit apanajul trădării. În fapt, autorii lor și-au amanetat integritatea morală pentru preluarea puterii, pentru bani sau faimă sau chiar pentru un ideal.

Sunt convins că titlul acestui volum îi va surprinde foarte mult pe cititori. Și pe bună dreptate! Mulți își vor pune o întrebare legitimă: de ce este așa de importantă tema **trădării** și ce rol a jucat și mai poate juca ea în istorie?

În primul rând, ar trebui să ne amintim că trăim într-o epocă aparte, marcată de începutul unui nou tip de război rece, de recesiunea democrației liberale, de amenințarea

autoritarismului la adresa democrației și liberalismului, de manifestarea curentelor suveraniste, de alianța fățișă între tirania internă și agresivitatea pe plan internațional – cel mai bun exemplu fiind Rusia. În același timp, populismul se află în plină ascensiune, utilizând legitimitatea democrației pentru a eroda treptat instituțiile democratice și dând naștere la guvernări de tip iliberal, precum în Ungaria.

În aceste condiții, a cunoaște și a înțelege fenomenul trădării poate fi nu numai necesar, cât și instructiv. Este de amintit și faptul că, pe băncile școlii, istoria ca obiect de studiu, uneori prea tributară cronologiei și evenimentului istoric, nu acordă prea multă atenție unei teme cu un conținut atât de bogat ca trădarea, ba din contră. Iar dacă o face vizează, de pe pozițiile victimei, cultivarea aspectului patriotard, ca să nu spunem cel naționalist și aceasta deloc argumentat.

Plutarh susține în opera sa *Vieți paralele* că Iulius Caesar ar fi rostit o frază devenită celebră: „*Îmi place trădarea, dar îi urăsc pe trădători*“.³ Sub condeiul sarcastic al lui Caragiale, termenul capătă nuanțe ironice în

³ Plutarh folosește această frază în *Vieți paralele*, o colecție de biografii ale unor oameni celebri din Grecia și Roma, cu referire la Tarpeia, care și-a trădat patria, lăsându-i pe sabini să cucerească Roma (vezi cap. Mitologie) și amintește că „...nu numai Antigonos, după cât se pare, a spus că iubește pe cei care trădează, dar îi urăște după ce au trădat, și nici numai Caesar a spus despre tracul Rhoemethalkes că iubește trădarea, dar urăște pe trădător...“ (*Vieți paralele*, vol. I, trad. de N. I. Barbu, Editura Științifică, București, 1960) (n.r.).

perorația demagogului Farfuridi, care declamă: „*De aceea eu întotdeauna am repetat cu străbunii noștri, cu Mihai Bravul și Ștefan cel Mare: Iubesc trădarea, dar urăsc pe trădători...*” La jumătatea secolului al XX-lea, scriitorul german Ștefan Zweig afirma că evoluția sinuoasă a istoriei a fost determinată nu doar de eroi, ci și de trădători.

Trădarea constituie un concept complex, care se remarcă prin caracterul său eminent subiectiv. Justificată de cele mai multe ori prin alegerea interesului propriu, trădarea aduce atingere relațiilor sociale, ajungând până la a perturba dramatic comunitatea și ordinea socială. Semantica noțiunii de „trădare” implică violarea încrederii și a loialității, atât la nivel individual, cât și de grup sau politic. Trădarea are un registru de manifestare foarte larg, afectând, deopotrivă, prieteni, familie, tabără politică, idealuri, națiune, patrie. Ea nu lipsește din niciun compartiment al societății – privat, public, militar, instituțional, economic, social, politic etc.

Trădarea a constituit de-a lungul timpului, din Antichitate și până în prezent, o constantă în istoria omenirii, fapt demonstrat cu prisosință de toate sursele istorice. Având rădăcini adânci, actul trădării a propulsat uneori în prim-planul istoriei unele personaje esențial duplicitare, ale căror acțiuni au dus, în unele cazuri, la modificarea cursului evenimentelor. Numele unor personalități sau personaje ale istoriei universale au devenit practic sinonime cu trădarea, cum ar fi: Iuda, Brutus, grecul Efialtes, ofițerul scoțian Robert Lundy, generalul american Benedict Arnold, omul politic chinez Wang Jingwei, generalul sovietic Andrei Vlasov, mareșalul

francez Phillipe Pétain, conducătorul Bengalului, Mir Jafar, ca să amintim doar câțiva.

Pentru un istoric, politolog sau sociolog, termenul de *trădare* reprezintă unul dintre cele mai complexe și mai dificile obiecte de studiu. Abordarea sa de pe poziții absolut neutre este imperios necesară, ca urmare a faptului că termenul este marcat de accepția sa peiorativă și presupune ca cel care îl folosește să ia partea unuia sau altuia dintre actorii implicați. Prin trădare se înțeleg nu doar fapta în sine, ci și intențiile sau modalitatea prin care este comisă. Motiv pentru care trebuie luat în considerare și contextul în care s-a produs actul trădării. Uneori, totul ține mai mult de conjunctură sau de un anumit moment istoric. Astfel, trădarea poate îmbrăca și un caracter nobil, în funcție de cauză și împotriva cui este comisă – de exemplu, germanii din timpul celui de-al Doilea Război Mondial care au încercat să saboteze din interior regimul nazist sau cei din spatele Cortinei de Fier care și-au riscat viața pentru a-și elibera țara de sub jugul sovietic.

Trădarea are un obiect – pe cine sau ce anume trădezi – iar cel ce o săvârșește trebuie să aibă o motivație, o cauză și, respectiv, un scop. Uneori, la baza ei au stat răzburarea, revolta, opresiunea, dorința de a înlătura un regim, credința religioasă, constrângerea, alteori, dragostea, invidia, gelozia, oportunismul sau, pur și simplu, dorința de parvenire. Rațiunile trădării se împletesc uneori cu cele mai generale ale înșelăciunii, ale fraudei.

În plan politic, trădarea a fost deseori o armă folosită în mod premeditat pentru a doborî adversari redutabili, pentru a ocupa noi teritorii, pentru a câștiga puterea,

pentru a înlătura un regim, pentru a înfrânge armate imbatabile și chiar pentru a schimba soarta unor popoare. Documentele istorice ne arată că multe dintre așa-numitele acte de „trădare” nu s-au consumat întotdeauna pe câmpul de luptă sau în tratative secrete cu inamicii, ci au prins contur în cancelariile lumii.

S-a spus că, atât timp cât vor exista oameni, va exista și trădare. O regăsim în Biblie, în mitologie, istoriografii, în literatura cultă sau cea populară (ne referim la mituri, legende, basme), îmbrăcând diferite forme, pornind de la adulter și mergând până la trădarea națională. Incriminată de toate societățile, indiferent de forma de guvernare, trădarea a fost mereu considerată drept o infracțiune gravă, pasibilă de pedeapsă. Trădarea regelui sau a seniorului, abjurarea de la religia creștină ducea automat la eșafod. Dezertorul din armată, pe timp de război, era judecat de Curtea Marțială și osândit la muncă silnică pe viață sau trimis în fața plutonului de execuție. În vechime, femeile infidele erau lapidate – pedeapsă care se mai practică și azi în unele țări islamice din Africa – iar în perioada Renașterii erau supuse oprobriului public.

De-a lungul timpului, istoricii și oamenii de cultură au încercat să înțeleagă de ce trădează oamenii, care este resortul de natură psihologică al trădării sau care este chiar profilul psihologic al trădătorului. Un răspuns clar și complet la aceste întrebări este foarte greu de dat. Psihologii explică deseori trădarea printr-un comportament aparte, marcat de unele experiențe trăite de indivizi la vârste fragede și care au persistat, în subconștient, pentru a răbufni în diverse contexte de viață. În principiu,

cel care trădează înșală practic încrederea unui grup, a unei persoane apropiate, a unui superior ierarhic, a unor aliați sau a unor principii, călcând în picioare loialitatea de care ar fi trebuit să dea dovadă, ceea ce, la scara istoriei, poate duce la o schimbare fundamentală, de multe ori imprevizibilă. Deseori însă consecințele trădării nu au fost întotdeauna și cele preconizate.

Mulți filozofi – și putem vorbi, printre alții, despre Aristotel, Socrate, Descartes, Montesquieu – au reflectat asupra omului, sufletului, gândirii și caracterului său. În *Divina Comedia*, Dante Alighieri i-a aruncat pe trădători în Infern, pe treapta cea mai de jos, în cercul al IX-lea, cel mai aproape de Lucifer. Aici, scufundați într-un lac de gheață, sălășluiesc cei pe care Dante îi considera cei mai mari păcătoși de pe pământ, repartizați în funcție de gravitatea faptelor. Dante a pus numele de Antenora⁴ zonei trădătorilor de țară, cei care și-au trădat familia și rudele rătăcesc în zona Caina, trădătorii de oaspeți se găsesc în zona Tolomea, iar ultima zonă, Giudecca, este rezervată celor mai ticăloși trădători, în frunte cu Iuda, cei care s-au întors împotriva binefăcătorilor lor.

⁴ Denumirea de „Antenora” aleasă de Dante provine de la Antenor, numele sfetnicului regelui Troiei, Priam. Potrivit lui Homer, în timpul războiului troian, Antenor l-a sfătuit pe Priam să le-o predea pe Elena din Sparta grecilor pentru a evita războiul. În alte versiuni ulterioare ale mitului, Antenor și-ar fi trădat neamul și le-ar fi deschis grecilor porțile cetății Troia – motiv pentru care i-a și fost cruțată viața (n.r.).

Noțiunea de trădare a evoluat de-a lungul secolelor, la fel și implicațiile ei. Inițial, infracțiunea de trădare era asociată cu lipsa de loialitate față de un monarh/suveran, fiind considerată o veritabilă crimă, cea mai gravă dintre toate, deoarece fidelitatea avea ca atribut fundamental caracterul sacru, iar cel care încălca jurământul de credință purta stigmatul trădătorului. În același timp, credința față de senior (*fides*) constituia piatra unghiulară în funcționarea relației feudalo-vasalice.

În Evul Mediu, contestarea succesiunii la tron, conspirația împotriva monarhului, refuzul de a lupta pentru senior, instigarea la război împotriva monarhului, negocierile cu inamicii statului fără acordul autorității centrale, sprijinul acordat unui rege inamic împotriva propriului suveran, inclusiv contractarea căsătoriilor nesancționate de domnitori erau considerate acte de trădare. În viziunea legilor medievale, cei care își încălcau jurământul de credință, cei care se făceau vinovați de trădare nu beneficiau de clemență. Codul de legi (*Domboc*) emis de regele anglo-saxon Alfred cel Mare în secolul al IX-lea stabilea că trădarea era singura crimă care nu putea fi ispășită prin penitență sau amendă.

Orice manifestare a lipsei de loialitate față de monarh sau orice acțiune împotriva lui sau a autorității sale era considerată trădare și atrăgea după sine pedeapsa capitală. În Anglia, de exemplu, Anne Boleyn și Catherine Howard, două dintre cele șase soții ale regelui Henric al VIII-lea (1509-1547), au fost acuzate de adulter, condamnate pentru trădare și decapitate. Două secole mai târziu, contele Johann Friederich

Struensee, medicul și consilierul privat al regelui Christian al VII-lea al Danemarcei (1766-1808), ajuns regent *de facto* al țării din cauza bolii mintale a monarhului danez, a fost executat pentru aventura sa cu regina Carolina Matilda – a întreține relații sexuale cu soția regelui echivala cu un act de înaltă trădare față de rege.

Până în secolul al XVIII-lea, Biserica Catolică a identificat trădarea cu blasfemia. Întrucât regele era considerat reprezentantul lui Dumnezeu pe Pământ, trădarea era văzută ca o „operă a Satanei”. Orice acțiune sau complot care punea în pericol viața suveranului sau care îi contesta autoritatea supremă erau considerate ofense grave aduse nu numai șefului statului, ci și statului însuși. Istoria acelor vremuri e plină de execuții publice pentru înaltă trădare, de bărbați spânzurați, sfârtecați, eviscerați sau de femei arse pe rug. În cazul nobililor, regele putea să acorde dispensa decaapitării. Multe dintre aceste pedepse au fost abolite în secolele următoare.⁵

Conceptul de trădare capătă o nouă semnificație în secolele al XVII-lea și XVIII-lea, odată cu Revoluția Gloriosă din Anglia⁶, a Revoluției Franceze și, cu

⁵ În prezent, doar câteva țări mai au prevăzută în Codul Penal pedeapsa cu moartea pentru acuzația de trădare sau înaltă trădare: Brazilia (numai pe timp de război), India, SUA, Arabia Saudită, Israel și unele state islamice. În majoritatea țărilor, infracțiunea de trădare este pedepsită cu închisoarea, de la cinci ani (Germania), până la închisoare pe viață (n.r.).

⁶ Încercarea regelui Iacob al II-lea Stuart (1625-1649) de a reinstaura absolutismul monarhic în Anglia s-a izbit de